

Obilježja vjerskoga odgoja djece s autizmom

Marinović, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:398089>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

IVANA MARINOVIĆ

OBILJEŽJA VJERSKOG ODGOJA DJECE S AUTIZMOM

ZAVRŠNI RAD
iz religiozne pedagogije
kod prof. dr. sc. Jadranke Garmaz

Split, 2020.

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. AUTIZAM.....	3
1.1. KARAKTERISTIKE AUTIZMA	4
1.2. ODGOJNO – OBRAZOVNI PRISTUP DJECI S AUTIZMOM	5
1.3. POVELJA O PRAVIMA OSOBA S AUTIZMOM	8
2. TERAPIJSKI PRISTUP AUTISTIČNOM DJETETU.....	9
2.1. PROGRAM RANE INTERVENCIJE, TERAPIJA LIJEKOVIMA I PSIHOANALITIČKI PRISTUP	10
2.2. BIHEVIORALNI PRISTUP, GLAZBENA TERAPIJA I LIKOVNA TERAPIJA	11
2.3. TERAPIJSKO JAHANJE, KINEZITERAPIJA PROGRAMIMA RAVNOTEŽE MOZGA	13
3. VJERSKI ODGOJ DJECE S AUTIZMOM.....	16
3.1. POJAM INKLUZIJE.....	17
3.2. INKLUZIJA DJECE S AUTIZMOM U VJERSKOM ŽIVOTU	18
3.3. KURIKULUM KATOLIČKOG VJERONAUKA	19
3.4. SURADNJA VJEOUČITELJA S RODITELJIMA AUTISTIČKOG DJETETA.....	23
ZAKLJUČAK.....	26
LITERATURA	27

UVOD

Autizam je vrsta poremećaja koji zahvaća sve veći broj djece. Zadnja znanstvena istraživanja pokazuju da je prevalencija autizma 1 na 1000 djece, a poremećaj autističkog spektra 6-7 na 1000 djece. Postoje teži i blaži oblici ovog poremećaj. Djeca s autizmom imaju velikih teškoća u primanju informacija te interpretiranju tih istih informacija. Iz tog razloga oni se teško snalaze u socijalnoj okolini te im je potrebna podrška od strane obitelji i stručnjaka. Autistični poremećaj javlja se u prve tri godine života. Jako je važno prepoznavanje odmah u ranoj dobi zbog rane intervencije. Znanstveno je dokazano da se ranom intervencijom simptomi i životni ishod mogu poboljšati. Prilikom utvrđivanja dijagnoze, doktori, stručnjaci i terapeuti trebaju dobro objasniti roditeljima kako se odnositi prema autističnom djetetu te roditeljima iskazati veliku podršku. Ovim radom odlučila sam povezati svoje volontersko iskustvo u Centru za autizam. Promatrajući autističnu djecu uviđala sam posebnu radost života kojom zrače, bez obzira na poteškoće. Gospodin posebno ljubi malene i mi smo ih pozvani ljubiti jer na takav način ljubimo Njega. Ocjenama Europskog parlamenta i Ujedinjenih naroda, autistične osobe su jedna od najisključenijih grupa ljudi na svijetu. Nakon 2007. godine počela se buditi svijest o autističnom poremećaju. Svjetski dan svjesnosti o autizmu se obilježava 04. travnja, te se održavaju razni humanitarni koncerti, priredbe, igre i sl. Prognoza djece s autizmom je upotpunosti neizvjesna. Neki stručnjaci smatraju da više od polovice djece ima lošu prognozu i da cijeli život ovise o pomoći roditelja i stručnjaka. Neki smatraju da je prognoza bolja za djecu s većim intelektualnim funkcioniranjem. Često se za djecu autističnog spektra kažu da su u svom svijetu, ali mi živimo u istom svijetu zajedno s njima i pozvani smo na razumijevanje i prihvaćanje njih. Smatra se da su hladni i neemotivni, a zapravo su preemocionalni, pogotovo prema bliskim osobama. Stručnjaci koji godinama rade s autističnom djecom, uočavaju njihovu angažiranost i spremnost za rad.

Prema autističnoj djeci treba pristupiti otvorenog srca i strpljivo čekati da oni nas prihvate. Ovaj rad sam podijelila na tri glavne cjelina. U prvoj cjelini ćemo obraditi općenito pojam autizam, njegove karakteristike, odgojno – obrazovne pristupe te ću navesti stavke iz Povelje o pravima osoba s autizmom.

U drugoj cjelini ćemo pisati o terapijskim pristupima djeci s autizmom, jer sam mnoga od njih primjenjivala u radu s djecom autističkog spektra. Obradit ćemo deset glavnih terapijskih pristupa.

Treća cjelina obuhvaća vjerski odgoj autistične djece. Ovdje ćemo pisati o pojmu inkluzije, o inkluziji autistične djece u župne zajednice. Opisat ćemo glavne stavke kurikuluma Katoličkog vjeronauka u osnovnim i srednjim školama. Na samom kraju osvrnuti ćemo se na suradnju vjeroučitelja s roditeljima autističnog spektra te na važnost potpune podrške roditeljima oboljele djece.

Nadam se da će Vam ovaj rad približiti probleme autističnog djeteta i nužnost uključivanja autistične djece u socijalni život cijelog društva.

1. AUTIZAM

„Poremećaj iz spektra autizma je biološki utemeljen, a karakterizira ga trojstvo poremećaja. Taj poremećaj utječu na sposobnost osobe da koristi i razumije socijalnu komunikaciju i interakciju te da bude fleksibilna u svojem razmišljanju, ponašanju i upotrebi mašte. Pored toga, autizam prate problemi s hipoosjetljivošću ill hiperosjetljivošću na senzorne podražaje. Postoje i implikacije vezane uz motivaciju i generalizaciju. Poznato je da učenici unutar čitavog raspona različitih sposobnosti mogu imati ovaj doživotni poremećaj, a mnogi mogu imati još i dodatne posebne odgojno-obrazovne potrebe.“¹ Medicinski dokazani uzroci nastanka autizma još uvijek nisu potvrđeni. Neki smatraju da je uzrok „loše roditeljstvo“ ali to nije istina. Kod autizma zahvaćene su četiri psihičke funkcije djeteta: emocionalna, socijalna, motorna i kognitivna te autizam možemo podijeliti na primarni i sekundarni. Primarni autizam se manifestira unutar prvih mjeseci života, a sekundarni autizam do druge godine života.

Zdravstvena stanja pronađena kod autizma	
Genetska stanja	- Sindrom lomljivog X kromosoma- Fenilketonurija- Tuberoskleroza- Neurofibromatoza
Virusne infekcije	- Uročna rubeola- Urođeni citomeglovirus- Herpes encefalitis
Metabolička stanja	- Poremećaj metabolizma bjelančevina- Poremećaj metabolizma ugljikohidrata
Urođene anomalije	- Sindrom Cornelia de Lange- Noonanov sindrom- Sindrom Coffin – Siris- Williamsov sindrom- Biedl – Bardetov sindrom- Moebiusov sindrom

¹ Elizabeth Morling, Colleen O Connell, *Autizam, Podrška djeci i učenicima s poremećajem iz spektra autizma*, Educa, 2000., 20. str

1.1.KARAKTERISTIKE AUTIZMA

Prvi znaci autizma koje možemo prepoznati kod novorođenčadi su:

- dijete ne pokazuje sretne izraze lica i smijanje u dobi od 6. mjeseci
- dijete ne oponaša zvukove i izraze lica do 9. mjeseca života
- dijete ne „guguće“ i ne brblja do 12. mjeseca života
- dijete ne pokazuje nikakve geste
- dijete uopće ne govori do 16. mjeseca života
- dijete ne izgovara nikakve fraze do 2. godine života.

Autistično dijete ne voli stvarati bliske odnose. Voli vrijeme provoditi samo, ne želi se grliti, izbjegava kontakt očima, stalno ponavlja iste radnje, intezivno je povezano s poznatom okolinom te odbija bilo kakvu vrstu promjena.

Jedna od glavnih karakteristika je to što počinje u kasnijoj dobi govorit, koristi jezik na čudan način, jako teško ga se razumije što govori ako želi govoriti. Autistično dijete ima tendenciju ponavljati riječi koje mu se govore ili koje često čuje. Liječnik treba jako pažljivo promatrati dijete prije samog dijagnosticiranja autizma. Iako ne postoje testovi za autizam, liječnik treba provesti niz drugih testove koja upućuju na oštećenje mozga. „Važno je istaknuti da dijagnoza autizma neće biti postavljena samo zato što dijete ima poteškoća u govoru ili društvenoj interakciji ili nije maštovito, nego tek onda kad se svi ovi tipovi ponašanja nađu na okupu i ukažu na jasnu sliku autizma.“² Također, autizam može biti zamijenjen i nekim drugim poremećajima, poneka mentalna oštećenja, elektivni mutizam, poremećaj emocionalne privrženosti, specifičan govorni poremećaj itd. Stupanj inteligencije kod autistične djece nije isti pa testiranje inteligencije je teško provodivo. Testovi se trebaju provoditi više puta da bi se našao okvirni stupanj inteligencije. Testovi motornih i prostornih vještina im puno bolje idu od verbalnih testova koji su dio standardnih testova za izračunavanje stupnja inteligencije. Procijenjuje se da otprilike 70% autistične djece ima neku vrstu mentalne retardacije. U oko 20% do 40% autistične djece dolazi do konvulzija za vrijeme puberteta.

² Dr. Simon Baron – Cohen, Dr. Patrick Bolton, *Autizam, Činjenice*, Centar za odgoj i obrazovanje „Juraj Bonačić“ – Split, 2000., 26. str

Neka autistična djeca imaju povećane moždane komore i one se mogu vidjeti na kompjutoriziranoj tomografiji. Kod odraslih magnetska rezonanca može pokazati dodatna oštećenja mozga. Poseban oblik autizma, koji se naziva atipični autizam, može početi kasnije, do 12. godine. Kao i kod autizma koji počinje u dojenčadi, dijete s atipičnim autizmom ne može razviti normalno socijalno ponašanje, ima bizarne manire i neuobičajen govor. Također se mogu javiti i dodatne teškoće. „Dodatne se teškoće pojavljuju onda kad dijete ima više od jedne dijagnoze. Problemi postaju složeniji kad se uočavaju i tjeskoba, samoozljeđivanje (lupanje glavom, griženje ruku), teškoće s usvajanjem higijenskih navika, hiperaktivnost (pretjerano vrpoljenje i uznemirenost), Gilles de la Touretteov sindrom (mnogostruki tikovi s nekontroliranom vokalizacijom).“³ Ali, mnoga od ovih stanja rijetka su kod djece s autizmom. Prognoza autizma je jako neizvjesna. Lošom prognozom se smatraju „manifestni mentalni deficit, rana klinička pojava, ozbiljne anomalije u govoru (agenezije govora ili masivni disfatični poremećaj), nesposobnost ili odsutnost skolarizacije.“⁴

1.2.ODGOJNO – OBRAZOVNI PRISTUP DJECI S AUTIZMOM

Školovanje djece s posebnim potrebama u Hrvatskoj se odvija u redovitim osnovnim školama (potupna integracija, djelomična integracija i posebni odjeli s posebnim pomagalicama) te u posebnim odgojno – obrazovnim ustanovama. Djeca s autizmom koja imaju laki stupanj sniženih intelektualnih sposobnosti mogu sigurno i uspješno krenuti u redovnu školu po prilagođenom programu. Odgojno – obrazovna potreba autističnog djeteta je jako kompleksna te je potrebna dodatna stručna pomoć. Ako autistično dijete kreće u redovnu školu, učitelj bi trebao steći znanje o autizmu da bi na specifičan i prilagođen način znao pristupati autističnom djetetu. Jako je bitna komunikacija između učitelja i ostalih stručnjaka koji sudjeluju u obrazovanju i komunikacija učitelja i roditelja djeteta, jer ako komunikacija nije dobra edukacija neće biti uspješna. Glavni cilj je integracija u društvo djeteta s autizmom. „Inkluzija učenika s autizmom bit će uspješna samo ako su učenik i roditelj prošli program rane intervencije, inkluzivni vrtić, individualizirani program, ako je škola pripremljena te daje stručnu podršku učitelju, ako omogućuje educiranog osobnog asistenta u nastavi i ako je u skladu s time školski socijalni kontekst podržavajući - drugi

³ Isto, 26. str

⁴ Staniša Nikolić, *Autistično dijete*, Prosvjeta, 2000., 109. str

učenici u razredu i u školi, roditelji tih učenika.“⁵ Jako je bitno da učenik pohađa razred s manjim brojem učenika i da u razredu nema ostalih učenika s teškoćama u razvoju. Učitelj koji vodi razred u kojem je učenik s autizmom mora voditi računa o velikom značenju dobre organizacije, a to su: vrijeme, prostor, metode podučavanja, didaktička sredstva. Mora iznositi jasna pravila u kojima će se učenik s autizmom bolje snalaziti, također mora imati izraženo pozitivno stajalište i smisao za humor. Prema učeniku treba biti jasan, nikada ne smije biti dvosmislen i treba odrediti vrijeme za individualni rad. Također, bitan je što češći nadzor učenika pri radu. Pri završetku bilo kakvog rada učenika s autizmom treba mu dati jasnu pozitivnu povratnu informaciju. Autisti su cijelo vrijeme zaokupirani posebnim interesima te im to odvraća pažnju od onoga što trebaju raditi. Zbog toga im treba prilagoditi količine zadataka koje trebaju obaviti. Iskustvo uspjeha je bitnije od tipičnog rasporeda rada djeteta s teškoćama. Jako je bitan individualni pristup učeniku s autizmom. Bilo bi dobro da uz učitelja ima asistenta pri radu u školi. Prednosti individualnog pristupa je da učenik dođe do ispravnog rješenja, da nauči zadano gradivo i da ne naruši kurikulumske standarde koji vrijede za ostale učenike. Kurikulum za učenike s autizmom bi trebao poticati razvijanje samostalnosti i kreativnosti, a ne samo propisivati stjecanje znanja i funkcionalnih vještina. Učitelj konstantno treba obraćati pažnju na sposobnosti učenika te treba provjeravati je li učenik razumije pročitano ili naučeno. Tijekom nastave, autistični učenik može izražavati neke oblike nepoželjnog ponašanja, što i učitelju i ostalim učenicima otežava rad u razredu. Najučestalija nepoželjna ponašanja su prekidanje u radu, ometanje druge djece, agresija, glasno pričanje, hodanje po razredu. Dijete treba učiti tehnikama samokontrole koliko je to moguće, ali bitno je i ignoriranje manjih loših postupaka djeteta sa autizmom. Učitelj i učenici trebaju poštivati njihov način učenja i mišljenja. Optimističan i požrtvovan pristup cijele okoline je ključ do uspjeha. Učitelj djeteta s autizmom treba percipirati dijete kao novi interes u radu i kao izazov. Oni koji smatraju to gubljenjem vremena nisu kompetentni da budu učitelji djece s autizmom. Pored stručnosti i znanja učitelj treba imati izvrsne komunikacijske i socijalne vještine, jer će onda na jednostavniji način upravljati djetetom s autizmom. „Učitelj mora jasno razumjeti potrebe svih učenika, uključujući: - one s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama, darovite, one s engleskim kao dodatnim jezikom, one s invaliditetom.“⁶ Uloga učitelja je ključna u razvijanju socijalnih i emocionalnih

⁵ Smiljana Zrilić, Djeca s posebnim potrebama u vrtiću i nižim razredima osnovne škole, *Školski vjesnik: časopis za pedagoški i teorijsku praksu*, Vol. 64 (2015.), br. 1, str. 10 (pristup 06.09.2020.)

⁶ Elizabeth Morling, Colleen O Connell, *Autizam, Podrška djeci i učenicima s poremećajem iz spektra autizma*, Educa, 2000., str. 14

vještina djeteta i prva je osoba koja je odgovorna za dijete u školi. Također, učitelj treba biti pozitivnog ozračja te djetetu treba pružiti osjećaj sigurnosti, poštovanja, prihvaćenosti.

„Svaki učitelj, nastavnik i profesor je prošao vatreno krštenje u svom djetinjstvu. S tim traumama on dolazi pred učenike i to djeluje na njih. Čovjek isijava ono što je u njemu. Nažalost, izobrazba prosvjetnih djelatnika nema uvida u teške ranjenosti njihova djetinjstva. Oni trpe bol svog neprihvatanja ili nemoći da povjeruju da su miljenici roditelja. To ih čini prosvjednicima u javnosti, u zbornici i u razredu. Učenici upijaju njihovo vladanje, bol njihove duše, zgrčenost njihovih lica i grubost njihovih reakcija. Tako se zlo prenosi na učenike i umnaža. Umjesto odgoja dolazi do razaranja odgojnih djelatnosti. Ako su prosvjetni djelatnici strpljivi, čiste savjesti, pravedni i čovjekoljubivi tada se to poput sunčeva svjetla prelijeva na učenike. Osjete li učenici tu dobrotu učitelja i profesora, oni poput zasađene biljke počnu rasti na tom temelju. Prema tome nisu toliko važne forme, metode i načini prenošenja znanja, nego baš učiteljeva moralnost, pravednost, ljubav i dobrota. To je nešto što se u metodologiji i studiju učiteljske pedagogije jedva poznaje. A to je bitno za uspjeh školstva, ali i za zdravlje učitelja, učenika i društva.“⁷

Specifične kompetencije učitelja su:

- razumijevanje socijalnog i emocionalnog razvoja djece,
- razumijevanje individualnih razlika u procesu učenja djece,
- poznavanje tehnika kvalitetnog vođenja odgojne skupine,
- komunikacijske vještine i
- poznavanje djetetovih tehnika podučavanja.

Učitelj bi trebao surađivati sa defektologom i pratiti prilagođene programe za djecu s autizmom. Također, trebao bi biti uključen u povjerenstvo za utvrđivanje psihofizičkog stanja djeteta zajedno sa djetetovim liječnikom. Nastavne metode učitelja trebaju biti jako dobro didaktički promišljene i prilagođene djetetu s autizmom. Škole trebaju učiteljima omogućiti stručno osposobljavanje ili neke određene edukacije za rad s djecom s autizmom.

⁷ Tomislav Ivančić, *Roditelji, učitelji i učenici*, Teovizija, 2016., str. 15

1.3. POVELJA O PRAVIMA OSOBA S AUTIZMOM

Na Kongresu o autizmu u Haagu 1992. godine donesena je povelja za prava osoba s autizmom. Osnovno načelo je da osobe s autizmom trebaju imati ista prava i povlastice kao i cijela populacija ljudi, ostvarive na primjeren način i u najboljem interesu osoba s autizmom. Posebno se ističe njihovo pravo na slobodan i ispunjen život do granica njihovih mogućnosti. Bujas – Petković u knjizi „Autistični poremećaj: dijagnoza i tretman“ navodi još neka prava osoba s autizmom, a to su:

- Pravo na pristupačnu, nepristranu i točnu kliničku dijagnozu i procjenu;
- Pravo na dostupno i primjereno obrazovanje;
- Pravo na pristupačno i dolično stanovanje;
- Pravo na sudjelovanje u kulturi, zabavi, rekreaciji i sportu;
- Pravo na slobodu od pogrđnog fizičkog postupka ili zapuštanja;
- Pravo na sudjelovanje u donošenju svih odluka koje se odnose na njihovu budućnost želje pojedinca moraju se, koliko je to moguće, ustanoviti i uvažavati;
- Pravo na opremu, pomoć i službe nužne za njihov pun i produktivan život s dostojanstvom i neovisnošću;
- Pravo na primanja i plaću dovoljnu za nabavku odgovarajuće hrane, odjeće, smještaja te druge životne potrebe;
- Pravo na sudjelovanje u razvitku i upravljanju službama koje su određene za brigu o njima;
- Pravo na odgovarajuću njegu njihovog fizičkog, mentalnog i duševnog zdravlja, što uključuje odgovarajuće postupke liječenja, a radi najboljih interesa pojedinca;
- Pravo na svrhovito zaposlenje i stručno osposobljavanje bez diskriminacije ili stereotipa;
- Pravo na pristupačan prijevoz i slobodu kretanja;
- Pravo na ravnopravan pristup i uporabu svih sredstava, službi i aktivnosti u zajednici;
- Pravo na seksualne i druge odnose, uključujući brak bez izrabljivanja i prisile;
- Pravo na zakonsko zastupanje i pomoć, kao i na punu zaštitu svih zakonitih prava;
- Pravo na slobodu od straha i prijetnji od neovlaštenog zatvaranja u psihijatrijske bolnice ili bilo koje druge ograničavajuće ustanove;
- Pravo na slobodu od farmakološke zlorporabe ili pogrešne primjene lijekova;
- Pravo na pristup svim informacijama koje sadrže njihove osobne podatke.

2. TERAPIJSKI PRISTUP AUTISTIČNOM DJETETU

Postoje mnogobrojni i raznovrsni terapijski pristupi autističnom djetetu. U ovom poglavlju ćemo obrađivati:

- programe rane intervencije,
- terapije lijekovima,
- psihoanalitički pristup,
- bihevioralni pristup,
- glazbenu terapiju,
- likovnu terapiju,
- terapiju igrom,
- terapijsko jahanje,
- kineziterapiju i
- terapija programima ravnoteže mozga.

Terapija autizma podrazumijeva postupno uklanjanje nepoželjnih ponašanja i simptoma. Terapija treba započeti u pravo vrijeme kako bismo mogli utjecati na određene simptome, te je jako bitno odabrati primjerenu terapiju za određeni simptom. „Terapeutski učinak dobro vođenog procesa tjelesnog vježbanja kod ove djece ima višestruki učinak jer može biti snažno sredstvo za poticanje onog aspekta razvoja gdje su najviše pogođeni, a to je socijalizacija.“⁸ Strukturirani i specijalizirani edukacijski programi postižu najbolje rezultate, jer su oni individualno prilagođeni svakom autističnom djetetu. U ovakvom radu potiče se samostalnost te razvoj socijalnih vještina djeteta. Izravni, strukturirani i snažniji postupci učinkovitiji su od onih koji djecu prepuštaju vlastitom razvoju. Svaka vrsta terapije polazi od individualnog razvojnog profila, te u terapiji treba uključivati poticanje govora, razvoj primjerenog ponašanja za vrijeme jela, smanjivanje samoozljeđivanja, poticanje ustrajnosti i strpljenja, socijalno ponašanje itd. Jako je važno uključivanje roditelja u terapijski postupak, jer im roditelji i kod kuće mogu nastaviti terapiju.

⁸ Kruno Blažević, Jasminka Škrinjar, Jasmina Cvetko, Lana Ružić, Posebnosti odabira tjelesne aktivnosti i posebnosti prehrane kod djece s autizmom, *Hrvatski športskomedicinski vjesnik*, Vol. 21 (2006.), br. 2, str. 73 (pristup 6.9.2020.)

2.1. PROGRAM RANE INTERVENCIJE, TERAPIJA LIJEKOVIMA I PSIHOANALITIČKI PRISTUP

Rana intervencija je ključna za sveukupni djetetov razvoj, jer utječe na socijalne, psihološke i tjelesne karakteristike. Rani razvoj se odnosi na usvajanje komunikacije i govornih vještina, pa je to temelj za kasniji razvoj jezika i interakcije. Rana intervencije je kreirana za obiteljske modele koji najbolje potiču razvoj autističkog djeteta. „Rana intervencija uključuje dijete kao i njegove roditelje, obitelj i širu mrežu, a definira i jača djetetove sposobnosti i prevencija je mogućih odstupanja u funkcioniranju koja mogu s vremenom nastati u slučajevima kada se čeka „dovoljno jasna klinička slika“ neke razvojne teškoće, dakle kada se propusti vrijeme za specifičnu stimulaciju razvoja.“⁹ Nacionalno vijeće za istraživanje (National Research Council, 2001.) izdvojilo je neke prioritete za podučavanje autistične djece, a to su:

- Funkcionalna i spontana komunikacija;
- Podučavanje u različitim kontekstima (rana intervencija u djetetovu domu, inkluzivni vrtići itd);
- Podučavanje igre, naglasak na primjerenom korištenju igračaka;
- Podučavanje koje uključuje generalizaciju i održavanje kognitivnih ciljeva;
- Pozitivni pristup nepoželjnim ponašanjima;
- Funkcionalne akademske vještine.

Nije poznato kojim se lijekom može izliječiti autistični poremećaj, ali često djeca i osobe autističnog spektra koriste lijekove u svrhu uklanjanja simptoma kao što su hiperaktivnost, agresija, autoagresija itd. Smatra se da lijekovi ne utječu na inteligenciju, već indirektno utječu na učenje kod djeteta. Uz terapiju lijekovima koristi se i neka druga vrsta terapije.

Antipsihotici su najviše primjenjivana skupina lijekova kod liječenja djece s autizmom. Danas se uglavnom koriste antipsihotici koji imaju veću terapijsku učinkovitost i manje nuspojave, za razliku od klasičnih antipsihotika. Uporaba ovih lijekova mora biti strogo praćena.

⁹ Ivanka Pejić, Rana intervencija u djece s poremećajem iz autističnog spektra putem sustava mobilne službe u lokalnoj zajednici, *Epoha zdravlja : glasilo Hrvatske mreže zdravih gradova*, Vol. 9 (2016.), br. 1, str. 1 (pristup 6.9.2020.)

Antidepresivi su velika skupina psihofarmaka široke primjene. Kod djece autističnog poremećaja se preporuča samo nekoliko antidepresiva. Noviji antidepresivi djeluju isključivo na serotonin, čime se poboljšava učinkovitost i smanjuju se nuspojave.

Vitaminska terapija i prehrana, mnoge studije pokazale su terapijsko djelovanje vitamina i prehrane općenito. Kod djece s autizmom posebice se ističe djelovanje vitamin B6. Koristi se sam ili u kombinaciji s vitaminom C i magnezijem. Prema nekim istraživanjima, prilikom vitaminske terapije ili neposredno nakon nje, autistična djeca su imala bolji kontakt s ljudima i pokazivala su napredak u govoru.

Psihoanalitičari autizam shvaćaju neuspjehom razvoja objektnih odnosa. Psihoanalitički pristup naglašava rekonstrukciju ranih traumatskih iskustava i smatraju da je to osnova zastoja u psihičkom razvoju djeteta. Ovaj pristup prevladava kod suvremenih psihoterapijskih pristupa te prihvaća djetetovu osobnost i dopušta djetetu da u slobodi izrazi svoje želje. Terapeuti u ovom pristupu rada poštuju stil života, unutarnju logiku i potrebe autističnog djeteta.

2.2. BIHEVIORALNI PRISTUP, GLAZBENA TERAPIJA I LIKOVNA TERAPIJA

Bihevioralni pristup kod djece s autizmom koristi se zbog smanjivanja nepoželjnih oblika ponašanja, za podučavanje socijalnih vještina, akademskih vještina i vještina igre. Važne strategije kod biheviornog pristupa su:

- detaljna i sustavna analiza zadataka,
- motivacijski programi i
- generalizirane tehnike.

Mnogi stručnjaci koji rade s djecom autističnog spektra koriste DTI tehniku. „Cilj DTI pristupa je prezentiranje informacija djeci na jasan, sažet, dosljedan i strukturiran način koji pomaže djetetu izolirati ključne komponente situacije učenja.“¹⁰ Tri važne komponente učenja su: prethodni sadržaj, ponašanje koje dijete izražava i posljedica koju daje terapeut. Kod DTI pristupa posljedice pravilnih reakcija su materijalne i socijalne nagrade, te igre koje autistično dijete voli,

¹⁰ Jasmina Stošić, Primijenjena analiza ponašanja i autizam – vodič kroz terminologiju, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol. 45 (2009.), br. 2, str. 71 (pristup 6.9.2020.)

a nakon nepravilnih odgovora daje se prilika da se odgovor ispravi. Kazna koja se koristi je neutralno „ne“ ili uskraćivanje pažnje na kratak vremenski period. Nepoželjni oblici ponašanja kod autističkog djeteta ne može nestati ako se ne intervenira u pravo vrijeme. Potreban je kontinuirani program za prevenciju nepoželjnih oblika ponašanja. Cilj bihevioralnog pristupa je smanjenje tih nepoželjnih ponašanja.

„Terapija glazbom je profesionalno korištenje glazbe i njezinih elemenata u svrhu intervencije u medicinskom, edukacijskom i svakodnevnom okruženju s pojedincima, grupama, obitelji ili zajednicama koje pokušavaju optimizirati njihovu kvalitetu života i poboljšati njihovu fizičko, socijalno, komunikacijsko, emocionalno, intelektualno i duhovno zdravlje i dobrobit. Istraživanje, praktičan rad, edukacije i kliničko osposobljavanje za terapiju glazbom bazirani su na profesionalnim standardima uzimajući u obzir kulturološko, socijalno i političko okruženje“¹¹ U terapiji glazbom, glazba je primarni alat za terapiju. Prilikom terapije uspostavlja se kvalitetnija komunikacija. Provodi se individualnim programom, te glazbeni terapeut određuje program za svako dijete. Cilj terapije je razviti sluh, upoznati glazbu i pjevanje te aktivno i pasivno naučiti slušati glazbu. „U procesu dijagnosticiranja i rehabilitacije djece s teškoćama u razvoju, glazbene stimulacije obvezno se povezuju sa stimulacijom razvoja govora, osjetnih funkcija, motorike i sa spoznajnim razvojem, pri čemu osobito treba voditi računa o sličnim zakonitostima u pojedinim fazama postavljenih zadataka. Disproporcije u razvoju djece s teškoćama u odnosu na različita razvojna područja zahtijevaju posebnu pozornost. Djeca obično dolaze na rehabilitaciju (vježbe defektologa – rehabilitatora, logopeda, glazbene terapije, fizioterapije i radno-terapijske aktivnosti) u dobi između druge i treće godine. Glazba i njezini elementi mogu u tim trenucima biti od presudnog značaja, jer dijete spontano počinje oslušivati nove zvukove koje do tada najčešće nije imalo prilike čuti (zvona, udaraljke, glasovir i sl.). Na taj način budi se djetetova pozornost, a ono često, već pri prvom susretu s glazbalom, pokušava proizvesti zvuk. Poticanje glazbom i njezinim elementima otkrivaju djetetu jedan posve novi svijet, koji neće pridonijeti samo usvajanju glazbe kao umjetnosti, već i poticaju ovladavanja kretanjem, ravnotežom, finom

¹¹ Kristina Divljaković, Terapija glazbom i ritmičke slušne stimulacije u radu s hospitaliziranom djecom, *Fizikalna i rehabilitacijska medicina*, Vol. 26 (2014.), br. 1-2, str. 6 (pristup 7.9.2020.)

motorikom ruku i prstiju, poticanju osjetilnosti slušanja, usvajanju neverbalne i verbalne komunikacije, shvaćanju i socijalnog ponašanja.“¹²

Likovna terapija se primjenjuje u svim poremećajima djece i odraslih. Mnoga djeca koja imaju autistični poremećaj ne mogu izraziti svoje emocije i misli, pa zbog izostanka govora iznose svoje emocije u obliku crteža i poruka. Na takav način komuniciraju s drugima. Likovnom terapijom se približavamo njihovom nutarnjem svijetu i na takav način pokušavamo razumijeti njihove misli i osjećaje. Također, ovom vrstom terapije jača svoje samopouzdanje i iskušava se u novim iskustvima, te se terapija pokazala djelotvornom za sprječavanje nepoželjnih oblika ponašanja. Jedan od projekata likovne terapije na našem području koji je trajao dvije godine je „Poveži se bojom, približi se slikom“. „Temeljni cilj projekta bio je javnozdravstvenim pristupom senzibilirati školsko odgojno – obrazovne institucije i njihove korisnike i korisnice za potrebe očuvanja i unaprijeđena mentalnog zdravlja djece i mladih s teškoćama. Na razini pojedinca cilj je bio pridonijeti razvoju empatije sudionika i sudionica projekta, polaznika redovnog odgojno – obrazovnog sustava.“¹³

2.3.TERAPIJSKO JAHANJE, KINEZITERAPIJA PROGRAMIMA RAVNOTEŽE MOZGA

Terapijsko jahanje je prilagođeno osobama s posebnim potrebama. Jahanjem se poboljšava ravnoteža, probava, mišićni tonus, umanjuju se spazme i opuštaju se djeca. U terapijskom postupku se koriste dresirani i jako mirni konji. Jahanjem se vježba ravnoteža djeteta, a tu ravnotežu zahtjeva konj neagresivnim pristupom.

„Terapijsko jahanje je holistički pristup rehabilitaciji osoba s invaliditetom i teškoćama u razvoju. Preporuča ga specijalista, a vodi instruktor jahanja u suradnji s volonterima i ostalim zaposlenicima udruga za terapijsko jahanje i konjičkih klubova, specijaliziranih za taj vid terapije. Program terapijskog jahanja provodi se u manjim skupinama od tri do pet sudionika od kojih se očekuje da sudjeluju u svim vidovima kretanja konja (hod, kas, galop), ostvare komunikaciju s

¹² Valerija Majsec Vrbanić, Poticanje glazbom i njezinim elementima, *Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol. 15 (2009.), br. 56, str. 21 (pristup 7.9.2020.)

¹³ Zvonimir Parać, Josipa Ursić, Dunja Pivac, Žana Pavlović, Željko Ključević, Mirela Grbić, „Poveži se bojom, približi se slikom“ – art-terapija u funkciji zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja djece i mladih s teškoćama u razvoju, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol. 54 (2018.), br. 1, str. 154 (pristup 7.9.2020.)

konjem te izvršavaju aktivnosti vezane uz konja kao što su njega, čišćenje, hranjenje, šetnja i slično.“¹⁴

„Kineziterapija (medicinska gimnastika), metoda fizikalne terapije koja u liječenju primjenjuje pokret s osnovnom svrhom jačanja mišića. Izvodi se u gotovo svim područjima medicine, napose kod bolesti i ozljeda sustava organa za kretanje, živčanoga sustava te poremećaja normalnog razvoja djece, i temelj je suvremene medicinske rehabilitacije. Indikaciju za vježbe postavlja liječnik fizijatar, ali gdjekad i ortoped, neurolog i dr., a terapiju s bolesnikom izvodi fizioterapeut.“¹⁵ U kineziterapiji možemo pristupati na individualan i na grupni način. Cilj ovog terapijskog pristupa je poticanje tjelesnog razvoja kod autistične djece. Metode rada kineziterapijski vježbi za djecu s autizmom mogu biti: pokret, vježbe, prirodne vrste kretanja, sportske igre i sportske discipline i elementi sporta. Intenzivnim tjelesnim aktivnostima utječe se na suzbijanje agresije, autoagresije, stresa i smanjivanje hiperaktivnosti. Ublažavaju se deformacije mišića i kosti koji su često uzrokovani stereotipnim držanjem tijela. Kineziterapija je individualno prilagođena autističnom djetetu, individualno sagledava djetetove sposobnosti i mogućnosti. Kineziterapijom utječemo na ravnotežu, koordinaciju, fleksibilnost, brzinu, snagu, preciznost, na socijalnu adaptaciju i intergraciju. Kineziterapijom se zadovoljavaju djetetove biološke potrebe za igrom i kretanjem. Fizički i psihički razvoj autističnog djeteta uvjetovan je njegovom tjelesnom aktivnošću. Sposobnost kretanja i osjećanje svijeta oko sebe temeljna su karakteristike života. U kineziterapiji kao rekvizite možemo koristiti lopte, konope, ogledala, trake te sve stvari koje mogu pomoći u osvještavanju i maksimalizaciji pokreta.

Terapija programima ravnoteže mozga jedna je od najnovijih terapijskih pristupa djeci s autizmom. Ova vrsta terapije temelji se na kliničkim dokaznim nalazima koji govori da djetetov mozak ne mora isto funkcionirati kad dijete odraste. Napretkom neuroznanosti, dolazimo do spoznaje da je slobodan protok električnih impulsa iz mozgovnih hemisfera, temelj dobrog funkcioniranja mozga. Kada dijelovi mozga ne sazrijevaju istodobno dolazi do zastoja u komunikaciji, te tako dolazi i do problema u učenju. Program ravnoteže mozga usredotočuje se na

¹⁴ Vesna Buljubašić-Kuzmanović, Utjecaj terapijskog jahanja na socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju, *Školski vjesnik : časopis za pedagoški teoriju i praksu*, Vol. 66 (2017.), br. 2 (pristup 7.9.2020.)

¹⁵ Mrežna hrvatska enciklopedija, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009., s.v. „Kineziterapija“

ono što je „pokvareno“, na ono što ne funkcionira dobro. U ovom terapijskom postupku upotrebljavaju se vježbe koje započinju rast i razvoj slabije polutke kako bi ta slabija strana mogla dosegnuti razinu funkcioniranja dominantne strane. Deset principa Programa ravnoteže mozga po doktoru Robertu Melillu u knjizi „Isključena djeca“ su:

- Jedno se stanje manifestira kroz različite simptome i time uzrokuje razne neuroponašajne i neuroakademske poremećaje kod djece;
- Mozak ne radi sinkronizirano jer je glavni uzrok disfunkcije poremećaj u funkcioniranju lijeve ili desne hemisfere mozga;
- Problem u funkcioniranju mora biti točno identificiran i definiran;
- Jedino pravo rješenje problema je popravljjanje neravnoteže u mozgu, a ne tretiranje simptoma;
- Svaki se funkcionalni problem mozga mora rješavati pojedinačno;
- Tretman se fokusira samo na jednu hemisferu;
- Integracija polutki ponovo dovodi mozak u sinkronizirano stanje;
- Mozak i tijelo moraju se razvijati zajedno;
- Problemi nemaju samo genetsku osnovu;
- Roditelji igraju ključnu ulogu u uspješnosti tretmana.

3. VJERSKI ODGOJ DJECE S AUTIZMOM

“Vjerski odgoj je skup promjena koje se dešavaju u sferi mišljenja i vjerovanja osobe, s ciljem izazivanja posebnog ponašanja i djelovanja u skladu s propisima i normama vjere. Kao rezultat takvoga odgoja, moral, običaji, navike, ponašanja individualni i kolektivni međuljudski odnosi poprimaju, vjerski i religiozni oblik, a vjera djeluje kao prevlađujući faktor koji determinira različite aspekte i dimenzije ljudskog života. Ustvari glavni posao vjere jest upravo definiranje normi za različite ljudske odnose na ovom svijetu, a vjerski odgoj jest stvaranje pretpostavki za takav utjecaj vjere i vjerskih propisa na međuljudske odnose. Za svakog čovjeka karakteristična su tri odnosa: odnos prema sebi, prema svome Gospodaru i Stvoritelju i prema cijelome Univerzumu.“¹⁶ „Odgoj vjere po svojoj definiciji obuhvaća cjelokupan odgoj čovjeka i cilja odgoju zrele vjere, tj. stava vjere, kao odgoj savjesti, odgoj slobode i srca, te odgoj kršćanske solidarnosti i nade¹⁷ kako bi čovjek jedan drugome mogao biti zaštitnik i pomoć.“¹⁸ Vjeroučitelj ima jako važnu ulogu u učionici u kojoj se nalazi oboljelo dijete. Najviše može doprijeti do njegove dubine i utjecati na njegov rast i razvoj. Vrlo je važno naglašavati jednakost među djecom, odnosno učiti ostalu djecu međusobnom prihvaćanju te shvaćanju prave vrijednost ljudske osobe. Usmjeriti dječje poglede na Oca koji ih sve jednako ljudi i prima u svoj zagrljaj. Vjeroučitelj je jedna u nizu osoba, od roditelja, skrbnika preko tete u vrtiću koja se na intenzivniji način toj djeci mogu posvetiti i mamiti im osmijeh na lice. “Biti vjeroučitelj znači imati mogućnost i povlasticu poučavati o Božjoj ljubavi. Neka to poučavanje bude kroz prihvaćanje onih koji su, ne svojom krivnjom, drugačiji. Djeca o kojoj ovdje pišem nisu »zločesta, pokvarena, bezobrazna, neodgojena...«. Nasuprot tome, prečesto su neprihvaćena, nevoljena i nesretna. Mogu si pomoći samo uz našu pomoć. Kroz vašu ljubav naučit će o Božjoj ljubavi. A to je najvažnije što moraju naučiti.”¹⁹ Za odnos koji se ostvaruje između učenika s autizmom i vjeroučitelja, važne su kvalitete vjeroučitelja, tehnike koje koristi te koliko su obje strane voljne aktivno sudjelovati u odgojnom

¹⁶ Prof. dr. Mohammad Ali, Preporuke o vjerskom odgoju djece, Ibn Sina, <https://www.ibn-sina.net/index.php/tekstovi-i-predavanja/1507-preporuke-o-vjerskom-odgoju-djece-prof-dr-mohammad-ali-barzanooni> (7.9.2020.)

¹⁷ Jadranka Garmaz, Elementi proročkog u obiteljskom odgoju vjere, *Bogoslovska smotra*, Vol. 89 (2019.), br. 3, str. 744 (pristup 14.9.2020.)

¹⁸ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes – Radost i nada, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 1, u: Dokumenti, Zagreb, 1993. (dalje: GS).

¹⁹ Snježana Sekušak-Galašev, Deficit pažnje/hiperaktivni poremećaj, Zvonka Matoic (ur.), *Srcem prema vjeri*, Zagreb, Nacionalnog katehetskog ureda Hrvatske biskupske konferencije, 1999., str. 37

procesu. Vjeroučitelj je osoba koja uči i odgaja dijete i u odnosu koji se ostvaruje između učenika i vjeroučitelja, odgovornost je na vjeroučitelju jer on kao odrasla osoba može utjecati na to kakvu će sliku dijete steći o sebi i kakve će odnose uspjeti uspostaviti s drugim ljudima. Vjeroučitelj bi trebao imati potpunu empatiju prema djetetu s autizmom, a u isto vrijeme treba se postaviti i kao autoritet. Jako je bitno da dijete s teškoćama ima povjerenja u vjeroučitelja, da se osjeća sigurno i voljeno u okruženju tijekom nastave. Sa djetetom s teškoćama treba puno komunicirati i treba ga konstantno motivirati. Kada je dijete motivirano odmah se bolje osjeća i ponaša. „Mitovi i predrasude vezani za ignoranciju teškoća u učenju i razvojnih teškoća su bezgranični. Ono što je važno je suradnja s ciljem prevladavanja stigmi vezanih uz te teškoće. Vaš najvažniji posao je da budete djetetov odvjetnik kako bi dobilo svu pomoć koja mu je potrebna. Važno je da gledate “izvan kutije” i da budete kreativni u traženju pomoći. Samo zato što škola nije funkcionirala na ovakav način u prošlosti ne znači da to mora biti tako i u budućnosti – budite uporni. Učite svoje dijete da bude svoj odvjetnik. Što ranije dijete bude ustalo i reklo “Ja učim na drugačiji način. Podučavajte me drugačije!” to će mu život biti lakši. Život djece sa kroničnim medicinskim problemima ili bilo kojom vrstom teškoća je maraton, ne utrka na kratke staze. Možda ćete se boriti za prava svoga djeteta cijeli život. Najvažnije je zapamtiti da nikada ne odustanete.“²⁰

3.1. POJAM INKLUZIJE

Pojam inkluzija (latinski *inclusio*) ima više značenja, a to su:

1. Općenito, radnja ili stanje uključivanja ili uključenosti nečega unutar određene skupine ili strukture.
2. U logici, inkluzija označava sadržanost posljedice u razlogu ili obuhvaćenost pojedinačnoga određenom klasom ili klase klasom. Primjer za to nalazi se već kod Aristotela: to da je A potpuno sadržano u B za njega je jednako kada se B iskazuje o svim A.
3. U matematici, relacija sadržavanja među skupovima; matematički simbol: \in . Ako su A i B dva skupa, $A \in B$ znači da je A sadržan u B, odn. da je svaki element skupa A ujedno i element skupa B.“²¹

²⁰ Snježana Sekušak-Galašev, Deficit pažnje/hiperaktivni poremećaj, Zvonka Matoic (ur.), *Srcem prema vjeri*, Zagreb, Nacionalnog katehetskog ureda Hrvatske biskupske konferencije, 1999., str. 37

²¹ Mrežna hrvatska enciklopedija, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009., s.v. „Inkluzija“

Ono što nas osobito zanima je inkluzija tj. uključivanje djece s autizmom u svakodnevni život zajednice u kojoj se nalaze. Pojam inkluzija se uglavnom koristi u školama prilikom uključivanja osoba s poteškoćama, jer se nastoji provesti lakše sudjelovanje i prilagodba u školskim i izvanškolskim aktivnostima. „Inkluzivno obrazovanje provodi se onda, kad djeca s invaliditetom i djeca bez invaliditeta zajedno pohađaju isti razred i zajedno sudjeluju u nastavi.“²² U inkluzivnom obrazovanju osoba ima priliku provoditi vrijeme s osobama sličnih ili istih poteškoća, bez obzira na vlastite fizičke ili mentalne sposobnosti.

Veliki broj pripadnika našeg društva nije upoznat s terminom inkluzija, neki jednostavno nisu zainteresirani za to, nezainteresiranost za različitosti koje su prisutne svugdje oko nas, a jedan od razloga je i manjak obrazovanja i informiranosti. „Osnovni cilj obrazovne inkluzije nije samo integrirati djecu u sustav redovnog školovanja, nego osigurati niz uvjeta koji čine jedan kontinuiran proces u kojem će obrazovne i životne potrebe djece s posebnim obrazovnim potrebama biti zadovoljene. Za uspješnu provedbu inkluzije naglasak je usmjeren na mnogo aktera (učenici, nastavnici, ravnatelji, stručni suradnici i roditelji) i drugih čimbenika (lokalna uprava, ostale institucije koje su u suradnji sa školom, obrazovna politika zemlje) koji nisu hijerarhijski postavljeni, nego je riječ o kontinuiranoj suradnji. U odgojno-obrazovnoj praksi kod nas postoji niz programa koji su usmjereni na primjerene oblike i metode rada s učenicima koji imaju posebne obrazovne potrebe, a koji neprestano obogaćuju inkluzivnu praksu na razini predškolskog, osnovnoškolskog i visokoškolskog obrazovanja.“²³

3.2. INKLUZIJA DJECE S AUTIZMOM U VJERSKOM ŽIVOTU

Inkluzija djece s autizmom u vjerski život ima brojne mogućnosti. Uključiti ih možemo raznim radionicama, druženjima, djelovanje u udrugama kao što je u Hrvatskoj SKAC te u vrtićima i školama. Vjera je ključan temelj svake osobe, pa tako i osobe s autizmom. Vjera je potrebna svakom čovjeku. Čovjek u vjeri u životnim problemima i poteškoćama pronalazi utjehu i dobiva snagu za život i suočavanje sa strahovima. Sam bit vjere osobe s teškim autizmom možda ne mogu shvatiti, ali vjeroučitelj i ljudi koji aktivno žive svoju vjeru mogu jako puno doprijeti do

²² Matilda Karamatić Brčić, Svrha i cilj inkluzivnog obrazovanja, *Acta Iadertina*, Vol. 8 (2011.), br. 1, str. 42 (pristup 7.9.2020.)

²³ Usp. isto

njih. Prije svega, jako je bitno da se vjeroučitelj, župnik, zajednica u kojoj je osoba s autizmom upoznaju u poteškoće koje osoba ima, da nauče kako pristupati osobi s autizmom. Autistična osoba se treba osjećati shvaćenom, prihvaćenom i korisnom. Svako dijete se postupno uvodi u rad zajednice, pa ne bi trebali raditi iznimku ni s djetetom s autizmom. Uz suradnju svih članova zajednice trebamo dijete s autizmom uključiti u pokretanje kreativnih radionica, osmišljavanje zajedničkih druženja, organiziranje predstava i drugih aktivnosti. Treba raditi na aktiviranju vještina koje dijete s autizmom ima, iako će vjerojatno te vještine prvi prepoznati adekvatni ljudi za to, ako dijete ide u centar za autizam. Uloga župnika i katehete je prepoznati potrebe roditelja djece s autizmom i dati im do znanja da je cijela zajednica uz njih ako im je potrebna pomoć. Roditelji djece s autizmom se mogu zbog prevelikih obaveza oko djeteta isključiti iz zajednice. Uloga vjerske (župne) zajednice za dijete s autizmom je veoma bitna obzirom da je vjera sastavni dio ljudskog života. Ona može imati veliki utjecaj na socijalizaciju djeteta s ovakvim poteškoćama. Daje mu osjećaj pripadnosti. Uključivanje djeteta u rad cijele zajednice zahtjeva strpljenje i veliki trud od strane župnika, katehete i cijele zajednice.

3.3. KURIKULUM KATOLIČKOG VJERONAUKA

Kurikulum Katoličkog vjeronauka donosi Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Sastavni dio odluke je kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk. „Na temelju članka 3. stavka 4. Ugovor o Katoličkom vjeronauku katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama (29. siječnja 1999.) između Vlade RH i Hrvatske biskupske konferencije, te na temelju prijedloga i odobrenja Hrvatske biskupske konferencije (23. siječnja 2019.), ministrica znanosti i obrazovanja donosi kurikulum Katoličkoga vjeronauka za osnovnu i srednju školu.“²⁴

Prvi dio kurikuluma navodi opis i svrhu Katoličkog vjeronauka. „Svrha je Katoličkoga vjeronauka u školi omogućiti učenicima sustavno, postupno i što cjelovitije upoznavanje,

²⁴ Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, Narodne novine, br. 216 /2019 https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_216.html (pristup 7.9.2020.)

produblјivanje i usvajanje kršćanskoga nauka i katoličke vjere radi ostvarivanja evanđeoskog poziva na svetost i postignuća pune općeljudske, moralne i kršćanske zrelosti.“²⁵

Učenici na vjeronauku dublje upoznaju Kristovu osobu i njegov spasenjski navještaj, na osobnoj i zajedničkoj razini upoznaju katoličku vjeru. Katolički vjeronauk omogućuje učenicima poznavanje povijesnog hoda Katoličke Crkve na izgradnju ljudskog društva i kulture. Ima crkveno – teološko, antropološko – pedagoško, povijesno – kulturno i didaktičko – metodičko obilježje. Kao školski predmet on sustavno posreduje, promišlja i tumači kršćansku Objavu i nauk Katoličke Crkve.

Usredotočuje se na osobu Isusa Krista u otajstvu Trojstvenoga Boga: Oca, Sina i Duha Svetoga.

U njegovu su središtu:

- Sakramenti,
- povijest i bogata tradicija Crkve,
- njezini sveci i duhovni uzori,
- njezina povijesna, kulturalna i umjetnička baština te,
- sve vrijednosti koje potiču i promiču izgradnju pune ljudske i kršćanske zrelosti učenika u vjeri, nadi i ljubavi.

„Katolički vjeronauk ekumenski je i dijaloški vrlo otvoren po svom odgojno-obrazovnom pristupu, sadržajima i ciljevima. Zadaća mu je učenike odgajati za istinski ekumenizam i poštovanje prema pripadnicima drugih kršćanskih Crkva i zajednica te za iskreni dijalog i suživot s pripadnicima različitih religija i svjetonazora, poštujući njihova uvjerenja, stavove i tradicije.“²⁶

Suvremena škola zahtjeva cjeloviti odgoj učenika. Cilj škole je ostvarenje učenikovih intelektualnih, moralnih i duhovnih potencijala. „Katolički vjeronauk pridonosi općim ciljevima demokratske i humane škole, pogotovo što cjeloviti odgoj ljudske osobe promatra u svjetlu

²⁵ Usp. isto

²⁶ Usp. isto

kršćanske antropologije i čovjeka koji je Božja slika, savršeno ostvarena u Isusu Kristu.“²⁷ Katolički vjeronauk pridonosi izgradnji i poštovanju čovjekova dostojanstva, njegove duhovno-religiozne, etičke i moralne svijesti, objektivnoga kritičkog pristupa prema životu pred pojavama i izazovima suvremenoga svijeta i društva. „Katolički vjeronauk na taj način, u svjetlu katoličke vjere, omogućava učenicima argumentirano i kritičko promišljanje i stjecanje spoznaja o čovjeku i svijetu te razvijanje i izgradnju vjerskih stavova i vrednota, etičko-moralne svijesti i savjesti, moralnih načela i vrijednosti kao što su sloboda, odgovornost, pravednost, solidarnost, poduzetnost, snošljivost, dijalog i drugo.“²⁸ Vjeronauk izgrađuje „civilizaciju ljubavi“.

Drugi dio kurikuluma donosi odgojno – obrazovne ciljeve.

„Katolički vjeronauk treba omogućiti da svaki učenik:

- razvije sposobnost postavljanja pitanja o Bogu, čovjeku, svijetu, smislu i vrijednostima života, etičkim i moralnim normama ljudskoga djelovanja te sposobnosti smislenoga predstavljanja i objašnjavanja odgovora koji na ta pitanja dolaze iz razuma, Objave i vjere Katoličke Crkve
- upozna i razumije kršćansku religiju i katoličku vjeru te temeljne istine vjere u svjetlu cjelovitoga nauka Katoličke Crkve
- poznaje sadržaj i osnovnu strukturu Biblije i temeljna obilježja kršćanske Objave i povijesti spasenja, da razumije značenje Božje riječi u Bibliji i crkvenom naviještanju te argumentirano raspravlja i vrjednuje njezin utjecaj na povijest čovječanstva, ljudsku kulturu i konkretan život
- pronalazi vlastiti put izgradnje života i odgovornoga moralnog djelovanja prema kršćanskoj poruci i katoličkoj vjeri te postane sposoban artikulirati, graditi i vrjednovati život iz te vjerske i katoličke perspektive
- upozna i vrjednuje sakramente, liturgijska i crkvena slavlja te molitvu kao duhovnu snagu i duhovno-vjernički način pripadništva i života, zajedništva i slavlja u Katoličkoj Crkvi

²⁷ Usp. isto

²⁸ Usp. isto

- poznaje temeljne događaje povijesti i tradicije Katoličke Crkve i shvaća njezinu sakramentalnu stvarnost, razumije da je ona zajednica Kristovih vjernika, nositeljica Objave Božje i navjestiteljica Radosne vijesti spasenja za sve ljude
- shvati da je pripadnost Katoličkoj Crkvi, u okviru konkretne crkvene zajednice, poziv na svjesno i odgovorno kršćansko djelovanje i vladanje u Crkvi i u društvu
- poznaje temeljna obilježja različitih religija, konfesija i svjetonazora te promiče razumijevanje i poštovanje drukčijih razmišljanja, stavova, tradicija i životnih odluka
- poznaje i vrednuje ulogu i doprinos kršćanstva, osobito Katoličke Crkve u kulturnome, obrazovnome, znanstvenome i gospodarskome razvoju i napretku hrvatskoga društva i zapadne civilizacije u prošlosti i sadašnjosti, izgrađujući pritom vlastiti stav odgovornosti, poduzetnosti, sudioništva i solidarne humanosti u nastojanju oko izgradnje »civilizacije ljubavi«
- razvije religijsku i vjersku pismenost i komunikacijsku kompetenciju da bi se osnažio u suočavanju s različitim životnim situacijama kako bi kritički i kreativno mogao promišljati te argumentirano obrazlagati važnost osobnoga odgovornog djelovanja u Crkvi i društvu.“

29

Treći dio kurikuluma navodi četiri domene u organizaciji kurikuluma nastavnog predmeta. Domene obuhvaćaju sva područja učenja Katoličkog vjeronauka, a one su:

- Čovjek i svijet u Božjemu naumu
- Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana
- Kršćanska ljubav i moral na djelu
- Crkva u svijetu.

Četvrti dio navodi odgojno-obrazovne ishode, sadržaje i razine usvojenosti po razredima i domenama. Te na samom kraju kurikuluma spominje se povezanost katoličkog vjeronauka s ostalim predmetima, učenje i poučavanje predmeta i vrednovanje usvojenosti. „Danas je, u

²⁹ Usp. isto

multietničkom i multikulturalnom okruženju, više nego ikada važna konfesionalna poduka visoke kakvoće, poduka koja je u stanju poduprijeti identitet poduke, uvoditi učenika u poznavanje katoličke religije i tako pridonositi stvaranju uvjeta za formiranje sigurnoga identiteta koji će biti sposoban za dijalog s drugim religijama. Školski vjeronauk, kao školski predmet u dijalogu s drugim znanjima, ne samo da nije prepreka za autentičan interkulturalni odgoj, nego postaje posebno vrijedno sredstvo za upoznavanje i prihvaćanje drugoga.“³⁰

3.4.SURADNJA VJEROUČITELJA S RODITELJIMA AUTISTIČKOG DJETETA

Uloga roditelja u suradnji s vjeroučiteljem je nezaobilazna s obzirom na postavljene zadaće vjerskog odgoja. Roditelji su prvi i glavni odgojitelji svoje djece. Vjeroučitelj treba osvijestiti i afirmirati neke temeljne vrijednosti roditeljima, jer su oni uzor svojoj djeci po pitanju svega, pa tako i po pitanju ljubavi prema Bogu i ljudima. Roditelji i vjeroučitelj trebaju zajedno graditi sve pozitivne vrijednosti, jer na taj način stvaraju zdrave uvjete za odrastanje autističnog djeteta. Općenito, u odgoju djece roditeljima je potrebna pomoć Crkve i cijelog društva, a pogotovo u odgoju djeteta s poteškoćama. „Roditelji od nas očekuju pomoć glede kršćanskog odgoja, a ne neodgovorno prebacivanje odgovornosti. Očekuju da im pojasnimo, posvjestimo i pomognemo kako živjeti i navijstiti vlastitoj djeci određene istine i momente vjerskog života.“³¹

Usklađenost odgojinih djelovanja razvija se: individualnim razgovorima, na roditeljskim sastancima, uključivanjem roditelja u projekte škole i edukacije o odgoju, formiranjem kutića za roditelje, programskom suradnjom, raznim vrstama radionica te posjetima obitelji. Također, jako je bitna i suradnja roditelja i svih ostalih stručnjaka oko djeteta. „Roditelji i stručnjaci svatko iz svoje perspektive sagledavaju određeni problem, pri čemu su moguća dva ishoda: da postignu međusobno razumijevanje i dogovore određene korake u postupanju, odnosno da ne dođe do suradnje, već suprotno do sukoba koji može voditi do kratkoročne ili dugoročne nesuradnje.“³²

³⁰ Zenon Grochowski, Korisna uloga školskog vjeronauka. Pozdravni govor na XIV. susretu Europskog foruma za školski vjeronauk na temu "Odgoj u službi civilizacije ljubavi", Rim, 7. travnja 2010., *Kateheza : časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih*, Vol. 32 (2010.), br. 3, str. 184 (pristup 6.9.2020.)

³¹ Josip Šimić, Sastanci s roditeljima vjeroučenika, *Sastanci s roditeljima vjeroučenika*, Vol. 22 (1982.) br. 2, str. 192 (pristup 7.9.2020.)

³² Ivana Mavračić Miković, Stavovi roditelja i odgojitelja o oblicima suradnje i partnerstva u dječjem vrtiću, *Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek*, Vol. 3 (2019.), br. 3, str. 70 (pristup 7.9.2020.)

Uloga roditelja je:

- Dužnosti, obaveze, prava, roditeljska odgovornost;
- Direktno iskustvo vezano uz vlastito dijete s autizmom;
- Cjelokupna posvećenost djetetu s autizmom;
- Perspektiva djeteta s autizmom u okviru različitih uloga; (brat/sestra, unuk/unuka, učenik/učenica)
- Briga i skrb za dijete cijeli život;
- Usmjerenost na individualni slučaj;
- Visoka emocionalna uključenost;
- Najbolje mogućnosti za dijete, usklađivanje egzistencijalizacije, emocionalne i roditeljske odgovornosti.

Uloga stručnjaka:

- Dužnosti, prava, profesionalna odgovornost, obaveze u okviru radnih zadataka;
- Profesionalno iskustvo u radu s djecom s poteškoćama;
- Povremena profesionalna posvećenost djetetu s poteškoćama;
- Specifično područje rada vezano uz specifične potrebe djeteta (medicinske, obrazovne) i obiteljsko funkcioniranje, upućivanje u druge ustanove relevantne uz pojedini problem;
- Kratkoročna profesionalna skrb;
- Djelovanje između pojedinačnog slučaja i grupe djece s poteškoćama;
- Niska emocionalna uključenost;
- Kvalitetna i profesionalna stručna pomoć, u okviru radnih zadataka.

Vjeroučitelj u svakom trenutku treba poštivati djetetove želje, vještine, mogućnosti i sposobnosti. Dužni smo poštivati i njegove roditelje, uzevši na znanje njihove upute, savjete i

kritike. Prihvaćanje i međusobni kompromisi važne su stavke za funkcioniranje, ponekad će roditelji tražiti savjete na koje im moramo dati odgovor. Kod djece s autističnim poremećajem, uloga vjeroučitelja je prije svega upoznati dijete te mu se prilagoditi i posvetiti rad njegovim mogućnostima.

ZAKLJUČAK

Autizam pogađa sve veći broj djece. Jedna od odlika autistične djece je izrazita hrabrost, s obzirom na sve prepreke koje prolaze tijekom života, hrabrost je živjeti život koji drugi ne mogu razumijeti, hrabrost je ne pokazati uvijek emocije. U određenim slučajevima pobjeđuju svoje mogućnosti i izazivaju osjećaj divljenja u drugima. Njihov život zaokupiran je svakodnevnim terapijama, a kroz te terapije autistična djeca pobjeđuju svoje strahove. Autizam je jako čest i širok pojam na koji se moramo u punini osvijestiti. Rana intervencija i terapijski pristupi za djecu autističnog spektra u malim količinama su rasprostranjeni u Hrvatskoj. To je problem, jer mnoga djeca ne dođu do toga da im se određeni simptomi umanje u ranoj dobi. Mnogi roditelji nisu upoznati sa širokim spektrom terapijskih pristupa za djecu s autizmom te su to stvari o kojima treba javno govoriti.

Autističnoj djeci u punini treba omogućiti učenje socijalnih vještina, jer to je za njih cjeloživotni i kompliciran proces. Stručnjaci trebaju raditi na tome da se takvoj djeci pristupa isključivo individualno u skladu sa njihovim mogućnostima. Autistična djeca zahtjevaju posebnu skrb tijekom cijelog života, posebnu ljubav i pažnju, bez obzira na činjenicu što izgledaju hladno i neemotivno. Svaka osoba im treba pristupiti otvorenog srca, sa željom da mi od njih možemo naučiti puno korisnih stvari.

Potrebno je informiranje javnosti i humanitarni projekti koji će na godišnjoj razini buditi svijest o autizmu. Možda s takvim projektima ne možemo riješiti njihove probleme, ali na taj način možemo im pokazati da su nam bitni.

Država treba puno više ulagati u sve stručnjake koji se bave autističnom djecom te iz godine u godinu treba poboljšavati plan i program rada za autiste u školama. Bitna je dobra praksa učitelja, jer to je jedan od bitnijih faktora koji utječu na poučavanje autistične djece.

LITERATURA

KNJIGE

BARON – COHEN dr. Simon, BOLTON dr. Patrick, Autizam, Činjenice, Centar za odgoj i obrazovanje „Juraj Bonaći“ – Split, 2000.

IVANČIĆ Tomislav, Roditelji, učitelji i učenici, Teovizija, 2016.

MORLING Elizabeth, O CONNELL Colleen, Autizam, Podrška djeci i učenicima s poremećajem iz spektra autizma, Educa, 2000.

NIKOLIĆ Staniša, Autistično dijete, Prosvjeta, 2000.

ČLANCI

BLAŽEVIĆ Kruno, ŠKRINJAR Jasminka, CVETKO Jasmina, RUŽIĆ Lana, Posebnosti odabira tjelesne aktivnosti i posebnosti prehrane kod djece s autizmom, Hrvatski športsko medicinski vjesnik, Vol. 21 (2006.), br. 2

BULJUBAŠIĆ-KUZMANOVIĆ Vesna, Utjecaj terapijskog jahanja na socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju, Školski vjesnik : časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, Vol. 66 (2017.), br. 2

DIVLJAKOVIĆ Kristina, Terapija glazbom i ritmičke slušne stimulacije u radu s hospitaliziranom djecom, Fizikalna i rehabilitacijska medicina, Vol. 26 (2014.), br. 1-2

GARMAZ Jadranka, Elementi proročkog u obiteljskom odgoju vjere, Bogoslovska smotra, Vol. 89 (2019.), br. 3

GROCHOLEWSKI Zenon, Korisna uloga školskog vjeronauka. Pozdravni govor na XIV. susretu Europskog foruma za školski vjeronauk na temu "Odgoj u službi civilizacije ljubavi", Rim, 7. travnja 2010., Kateheza : časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih, Vol. 32 (2010.), br. 3

KARAMATIĆ BRČIĆ Matilda, Svrha i cilj inkluzivnog obrazovanja, Acta Iadertina, Vol. 8 (2011.), br. 1

MAJSEC VRBANIĆ Valerija, Poticanje glazbom i njezinim elementima, Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, Vol. 15 (2009.)

MAVRAČIĆ MIKOVIĆ Ivana, Stavovi roditelja i odgojitelja o oblicima suradnje i partnerstva u dječjem vrtiću, Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek, Vol. 3 (2019.), br. 3

PARAĆ Zvonimir, URSIĆ Josipa, PIVAC Dunja, PAVLOVIĆ Žana, KLJUČEVIĆ Željko, GRBIĆ Mirela, "Poveži se bojom, približi se slikom" – art-terapija u funkciji zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja djece i mladih s teškoćama u razvoju, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol. 54 (2018.), br. 1

PEJIĆ Ivanka, Rana intervencija u djece s poremećajem iz autističnog spektra putem sustava mobilne službe u lokalnoj zajednici, Epoha zdravlja : glasilo Hrvatske mreže zdravih gradova, Vol. 9 (2016.), br. 1

STOŠIĆ Jasmina, Primijenjena analiza ponašanja i autizam – vodič kroz terminologiju, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol. 45 (2009.), br. 2

ŠIMIĆ Josip, Sastanci s roditeljima vjeroučenika, Sastanci s roditeljima vjeroučenika, Vol. 22 (1982.) br. 2

ZRILIĆ Smiljana, Djeca s posebnim potrebama u vrtiću i nižim razredima osnovne škole, Školski vjesnik: časopis za pedagojsku i teorijsku praksu, Vol. 64 (2015.), br. 1

ČLANCI S INTERNETA

Prof. dr. Mohammad Ali, Preporuke o vjerskom odgoju djece, Ibn Sina, <https://www.ibn-sina.net/index.php/tekstovi-i-predavanja/1507-preporuke-o-vjerskom-odgoju-djece-prof-dr-mohammad-ali-barzаноoni> (pristup 7.9.2020.)

ZBORNICI

SEKUŠAK-GALAŠEV Snježana, Deficit pažnje/hiperaktivni poremećaj, Zvonka Matoić (ur.), *Srcem prema vjeri*, Zagreb, Nacionalnog katehetskog ureda Hrvatske biskupske konferencije, 1999.

CRKENI DOKUMENTI

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Gaudium et spes – Radost i nada, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (7. XII. 1965.), br. 1, u: Dokumenti, Zagreb, 1993.

ENCIKLOPEDIJE

Mrežna enciklopedija Miroslav Krleža

SVEUČILIŠTE U SPLITU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, _____, kao pristupnik za stjecanje zvanja *sveučilišnoga/sveučilišne prvostupnika/prvostupnice katehetike*, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mog vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis